

Kıbrıs Ağızları Üzerine Notlar

Nurettin Demir

Başkent Üniversitesi

Giriş

Kıbrıs'ta Türkçeyi konu alan yayınlarda son yıllarda dikkat çekici bir artış olmuştur. Çalışmalarda standart Türkçe sıkça hareket noktası olarak alınmıştır. Kıbrıs ağzlarının standart Türkçeden ses, biçim ve anlamca ayrılan yönleri üzerinde yoğunlaşmış ve bu arada Kıbrıs ağzlarının Anadolu ağzlarıyla olan bağlarıyla bunların Güney Anadolu ve İç Anadolu Bölgesi ağzlarının bir uzantısı olduğu da vurgulanmıştır (bkz. Eren 1964, Duman 1999; 2000, yayınlarla ilgili eleştiriler için Argunşah 2000). Son sözü edilen yaygın görüş, şimdiye kadar Türkçenin ağzlarıyla ilgili dil ölçütleri esas alınarak yapılan iki sınıflandırma denemesinden biri olan Kral'ın çalışmasındaki verilerle de paralellik gösterir (Boeschoten 1991'den; ikincisi için bkz. Karahan 1996). 18 ölçüte dayanan bu sınıflandırmaya göre, Kıbrıs ağzları, 3. ve 4. gruptaki ağzlarla 13 ölçütte örtüşür. Bunlardan 3. grubu Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Burdur, Denizli, Eskişehir, Isparta, İzmir, Manisa, Muğla ve Uşak illeri ağzları, 4. grubu ise Ankara, İçel, Kayseri, Kırşehir, Konya, Nevşehir, Niğde ve Yozgat ağzları oluşturur.

Ancak örtüşmelere rağmen Kıbrıs ağzlarının kendine has, sadece Türkiye Türkçesinde değil, Türk Dünyasının hiçbir yerinde görülmeyen hususiyetleri de vardır. Bunlardan bir kısmı, daha önceki çalışmalarda da dile getirilmiştir. Bazılarıysa aşağıda da göreceğimiz gibi, Kıbrıs ağzıyla ilk defa karşılaşan veya Kıbrıs ağzından birkaç cümle duyan birisinin de kolayca farkedebileceği türden olmalarına rağmen, bilim adamlarının dikkatinden kaçmıştır.

Aşağıda Kıbrıs ağzlarını Türkiye Türkçesinin öteki ağzlarından ayıran, bunların Türkçenin ayrı bir ağız grubu olarak alınması gerektiğini gösteren özellikler kısaca ele alınmaya çalışılacaktır. Söyleyeceklerimiz, çalışmanın amacına uygun şekilde özet halinde olacaktır. Sözü edilecek her ölçüt ayrıca üzerinde durulmayı hakedecek kadar ilgi çekicidir. Ele alınacak özelliklerin tarihi veya sosyal arkaplanı bir tarafa bırakılacaktır. Ancak dikkatli bir

okuyucu, bir çok özelliğın arkasında armağan sahibinin son yıllarda mesayisinin önemli bir bölümünü ayırdığı dil ilişkilerine bağılı gelişmelerin yattığını farkedecektir. Ele alınacak özelliklerle ilgili örnekler kısa tutulacaktır. Söylenenlerin metin olmadan anlaşılmasının mümkün olmadığı durumlarda daha uzun örnekler verilecektir.

Çalışmamızda Kıbrıs ağızlarının genelini temsil edecek durumdaki ses bilgisi, morfoloji ve sözdizimi özelliklerinden bahsedilecek, belli ağızlarda rastlanan hususiyetler üzerinde durulmayacaktır. Burada dile getirilecek özelliklerden bazıları, araştırmacıların ilgisini daha önce de çekmiştir. Böyle bir çalışmada, bu gibi durumlarda mevcut çalışmalara gönderme yapmakla yetinmek yerine, bunlarla ilgili kendi gözlemlerimizi vermeyi uygun bulduk. Buna karşılık morfoloji ve söz dizimiyle ilgili olanların önemli bir bölümü ilk defa burada dile getirilecektir.

Kıbrıs Ağızlarının Sosyal Statüsü

Dil özelliklerine geçmeden önce, bir adada konuşulmakla doğal olarak da sınırlanmış olan Kıbrıs ağızlarının sosyal statüsü üzerinde kısaca durmakta fayda görüyoruz. Çünkü bu ağızların sahip olduğu prestij, ileri seviyedeki okullaşmaya rağmen kimi ağız özelliklerinin canlı bir şekilde korunuyor olmasının arkasında yatan önemli sebeplerden birisi durumundadır.

Bilindiğı gibi yerel iz taşımamak, prestije sahip, seçilmiş ve kodlanmış, bölgeler üstü bir standart dilin gerek konuşulan gerekse yazılan varyantlarının en önemli işaretleri arasında gelir. Elbette standart diller de bir yerel konuşma biçimine dayanabilirler. Ama toplumun geneli tarafından kabul gördükten sonra standart dil kullanılması beklenen resmi ve yarı resmi ortamlarda, başka bölgelerin insanları tarafında da kullanılırlar. Yazılı standartla konuşulan standart arasında üzerinde durmayacağımız önemli farklar olabilir. Ama bir üst varyant olarak standart dilin belli durumlarda kullanılması genellikle bağlayıcı olduğu gibi standart varyant aynı zamanda yerel konuşma biçimlerindeki değişmelerde yön göstericidir (Demir 1995).

Her ne kadar günlük hayatta ağız kullanımı yaygın ise de Türkiye Türkçesinin yerel varyantlarının bugün prestije sahip olduğunu söyleyemeyiz. Özellikle standart dilin baskın olarak kendini hissettirdiğı her ortamda *birincil*, yani konuşanın da farkında olduğu ağız özelliklerinin

kullanılmasından kaçınılır. Kıbrıs'ta ise durum farklıdır. Yazılı bir Kıbrıs standardı yoksa da Kıbrıs ağzının değişik seviyedeki okul, resmi daire, radyo-televizyon, meclis gibi, standart dilin en üst seviyede kullanılması beklenen her türlü ortamda konuşulduğu kolayca gözlemlenebilir. Bu yönüyle de Kıbrıs ağızları Türkiye içerisinde konuşulan ağızlara göre çok daha prestijli bir konuşma varyantı olarak karşımıza çıkmakta, ağızların taşıdığı olumsuz yan anlamların hiç birisine sahip görünmemektedir. Öyle ki ilkokul çocuklarının dil edinimiyle ilgili bir çalışma, KKTC ilkokul öğrencilerinin yazılı anlatımlarında görülen standart yazı dilinden sapmaların çoğunlukla konuşma dilinin yazı diline aktarılmasından kaynaklandığını göstermiş; konuşma dilinin yazı diline aktarılması sonucunda konuşma dilindeki ses değişmelerinin yazıda kendini gösterdiğini ortaya koymuştur (Pehlivanlı 2000, 11). Okullarda öğretmenlerin yerel ağız kullanmaları standart yazı dili eğitiminin en önemli sorunları arasında görünmektedir. Yerel konuşma standardının Kıbrıs'ta çok baskın olması, standart konuşma dili kullanımının yaygınlaşmasını engellemiştir. Ancak burada 74 sonrasında adaya gelenlerin konuşmalarında durumun böyle olmadığını, onların ağızlarında Kıbrıs'a has özellikler görmek mümkünse de karışık olmayan veya yeni gelen nüfusun yoğun olduğu köylerde Kıbrıs ağzının etkisinin az olduğunu belirtelim. Ama Kıbrıs ağzının konuşma dilindeki standardının 1974 yılından sonra adaya gelenlerin dilini de etkilediğini, aşağıda göreceğimiz kimi özelliklere adaya 1974 sonrasında gelenlerin konuşmalarında da rastlandığını belirtmiş olalım.

Ses Bilgisi

Kıbrıs ağızları üzerinde çalışan araştırmacıların dikkatini en fazla çeken özelliklerin başında aşağıda kısaca ele alacağımız uzun ünlülerin kısılması, ünlü uyumuna uymayan kimi ekler gelir. Kıbrıs ağızlarının geneli için geçerli bu az sayıdaki ses özelliği yanında belli bölgelerde rastlanan ses özellikleri de vardır. Karpaz bölgesi ağızlarında /l/ sesinin ince sıralı kullanılması bunlardan biridir: *olur*, *aldı* gibi kelimelerdeki /l/ ünsüzü ince sıralı, yani ön damak ünsüzüdür. Aynı bölgede rastlanan *f > h* değişmesini de buraya alabiliriz: *Cafer > Caher*, *furun > hurun*, *kafa > kaha*. Gene buna benzer bir özellik de, bazı ağızlarda, /k/ ünsüzünün hece sonunda

Uluslararası Fonetik Alfabe’de /ʔ/ olarak gösterilen, hemze gibi söylendiği için kesme işaretiyle işaretlemeyi uygun gördüğümüz gırtlak sesine değişmesidir: *bekledim* > *be’ledim*, *sakla* > *sa’la*. Soru ekinden sonra ortaya çıkan ve daha çok Gazimağusa bölgesinde rastlanan bir /z/ türemesini de bu tür özellikler arasında sayabiliriz: *yapmaz mızdı*, *yapma mızdı*, *deme mizdi*, *orda mızdı*. Aynı şekilde *yıka-* fiilinin başta /y/ düşmesiyle *ika-*, *ayıkla-* fiilinin başta /a/ düşmesi ve /ı/ > /i/ değişmesiyle > *yıkla-*’ya dönüşmesini de Kıbrıs ağızlarının genelini temsil etmeseler bile bölgede rastlanan ilgi çekici ses özellikleri arasında sayabiliriz. Ama işaret edildiği gibi bunlar Kıbrıs ağızlarının bütününe temsil edecek durumda değildir.

Uzun Ünlülerin Kısılması

Kıbrıs ağızlarının genelini temsil edebilecek en belirgin ses özelliği şüphesiz Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki birincil veya *ayın*, *hemze* gibi seslerin Türkçede uzunluk olarak algılanmasıyla ortaya çıkan ikincil uzun ünlülerin kısılmasıdır: *madem*, *lazım*, *malum*, *camî*. Gerçi Kıbrıs ağızları bu yönüyle kimi Doğu Anadolu ağızlarıyla örtüşmektedir. Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzunlukların kısılmasına rağmen, Türkçe kelimelerde zaman zaman ikincil olarak ortaya çıkmış uzun ünlülere rastlanmaktadır: *bā* < *baña*, *sā* < *saña* gibi. Ancak Kıbrıs ağızlarının bu tür ikincil uzunluklardan da kaçındığını, benzer durumlarda Türkçenin diğer ağızlarında uzun ünlü ortaya çıkarken Kıbrıs’ta bunun her zaman böyle olmadığını gösteren çok sayıda örnek bulmak da mümkündür: *yapmaycam*, *bekleycek* gibi.

Ünlü Uyumuna Uymayan Ekler

Kıbrıs ağızlarında gerek kalınlık-incelik, gerekse düzlük-yuvarlaklık uyumu yaygındır. Öyle ki standart Türkçede ünlü uyumuna uymayan kimi yabancı kelimelerin uyuma bağlı olduğunu görüyoruz: *vakıt*, *fakır*. Buna karşılık standart Türkçede uyuma bağlı kullanılırken Kıbrıs ağızlarında sadece kalın sıralı kullanılan ekler de vardır. Bunlar, şart eki *-sa*, zarffiil eki *-(y)kan*, *-(X)kan*, zarffiil eki *-Xnca*, *ile* edatının bitişken şekli *-Xnan*’dır: *gelirkan*, *gelinca*, *gelsa*, *beniminan*, *ben da* gibi. Bunlara, standart Türkçede uyum

bağlı kullanılırken Kıbrıs ağızlarında sadece kalın varyantı kullanılan *da* bağlacını da eklemeliyiz: *ben da*.

İşaret Zamirlerinde /ş/ Türemesi

Kıbrıs ağızlarının belirgin özelliklerinden birisi de işaret zamirlerinin bulunma hali eki almaları durumunda, hal ekinden önce gelen bir /ş/ sesidir: *buraşta, oraşta, şuraşta*. Söz konusu zamirlerin Türkiye ağızlarında da böyle bir /ş/ sesi eklenmesiyle kullanılabildiğine dair elimizde herhangi bir bilgi yoktur. DS'nde de böyle bir kayda rastlanmaz. Bunun nasıl ortaya çıkmış olabileceği konusunda ipucu verebilecek gelişme safhalarına dair bir bilgi de bulunmamaktadır.

Morfoloji

Türkçenin genelinde olduğu gibi Kıbrıs ağızlarında da morfolojik gelişmeler fiilde isime göre çok daha karmaşıktır. İsim morfolojisi açısından Kıbrıs ağızlarında rastlanan, ama Türkçenin diğer varyantlarında pek yaygın olmayan kimi özellikler bulunmakla birlikte, fiillerde özellikle de aşağıda göreceğimiz gibi zaman ekleri çok daha karmaşık gelişmeler gösterir.

İsim morfolojisinde aşağıda verilecek olanlardan başka isimden soyut isim, yer adı, alet adı gibi isim türeten eklerden *-LXK* ekinin Kıbrıs'ın Akdoğan, Akıncılar gibi kimi bölgelerinde, Baf bölgesinden gelenlerin ağızlarında çokluk anlamıyla da kullanılabildiğine, bu anlam genişlemesini dikkat çekici gördüğünüz için işaret etme gereği hissediyoruz.

İnsanlık da hal iyne atsan yer düşmez = ST Hal o kadar kalabalık ki iğne atsan yere düşmez.

O gadar tavuşanlık da vuramaylım bi tane = ST O kadar çok tavşan var, bir tane vuramayalım mı?

Küçültme ekinin sıklığı

Morfoloji sahasında Kıbrıs ağızlarının en dikkat çekici özelliği küçültme eklerinin standart Türkçeye oranla sık kullanılmasıdır: *gavecik, arabacık, oğlancık*. Ekin Kıbrıs ağızlarındaki bu kullanım sıklığının arkasında neyin

yattığı konusunda henüz tatmin edici bir araştırma yoktur. Duman bu sıklığın Türkçenin kendi içerisinde bir gelişme olduğu görüşünü EAT dönemi eserlerinden seçtiği örneklerle kanıtlamaya çalışmıştır (2000).

Bildirme eki –dXr

Kıbrıs ağızlarının tamamını temsil edebilecek bir başka morfolojik özellik de bildirme eki *-dXr*'in standart Türkçeye göre çok daha yaygın olarak kullanılmasıdır. *Evdedir* 'Evde'. Bugün bu ek Standart Türkçede sonuna geldiği kelimenin anlamını kuvvetlendirebildiği gibi, ifadeye şüphe de katabilmektedir. Ama bir isim cümlesinin olabilmesi için kullanılması zorunlu bir ek de değildir. *Asker(dir)*. Kıbrıs ağızlarında ise ek, standart Türkçedekinden çok daha sık kullanılmaktadır. Öyle ki, telefon konuşmalarında telefon eden kişinin kendisini, *Alidir* = ST 'Ben Ali', *Ahmetdir* = ST 'Ben Ahmet' şeklinde takdim etmesi Kıbrıs'ta sıkça görülen bir durumdur.

Şimdiki zaman

Şimdiki zamanın çoklukla Türkçenin tarihi dönemlerinde olduğu gibi geniş zaman ekleriyle ifade edilmesi; bir başka deyişle yeni şimdiki zaman eklerinin gelişmemiş olması, fiil morfolojisinde Kıbrıs ağızlarının en dikkat çekici yönlerinin başında gelir. Şimdiki zaman, Kıbrıs ağızlarında tıpkı Türkçenin eski dönemlerinde olduğu gibi geniş zaman ekleriyle ifade edilmektedir. Buna göre *çalışırık*, ST'de *çalışıyoruz* veya *çalışırsız*'a karşılık olabilmektedir. Gerçi Kıbrıs ağızlarında durum şimdiki zaman açısından sanıldığından çok daha karmaşıktır. Çalışmamızın dar çerçevesinde şimdiki zamanla ilgili hususları şöyle özetleyebiliriz: Değişik varyantları varsa da, geniş zamanın çekimi temel olarak *yaparın*, *yapañ*, *yapar*, *yaparık*, *yaparsıñız*, *yapallar* şeklindedir. Seyrek olarak *bilemeyoruk* gibi örneklere de rastlanmaktadır. Buna karşılık **bilmeyoruk* gibi bir kullanım pek alışılmış değildir.

Standart dildekinden farklı şimdiki zaman ekleri Türkçenin başka ağızlarında da vardır. Bunların yanında eskiden olduğu gibi geniş zaman ekleri de şimdiki zamanı ifade edebilmektedirler.

Kıbrıs ağızlarında yeni *-Xyor* ekinin varyantlarının az kullanılıyor olması, bu ekin tarihi gelişimiyle yakından ilgili olmalıdır. Kıbrıs ağzının oluşumu sırasında var olan eklerin kullanılmasına devam edildiği, yani ek yenilenmesinin hiç bir zaman tam gelişmemiş olduğu düşünülebilir. İlişkide bulunan Rumcanın böyle bir geniş zaman - şimdiki zaman ayrımını tanımaması da yeni eklerin ortaya çıkıp yaygınlaşmasında engelleyici bir rol oynamış olmalıdır.

Dolaylılık

Kıbrıs ağızlarının fiil morfolojisinde ilk bakışta pek göze batmayan, ancak Kıbrıs ağızlarının geneli için geçerli özelliklerden birisi de *-mXş* ekinin seyrek kullanılması, taşıdığı dolaylılık anlamının öteki geçmiş zaman eki *-dX* tarafından ifade edilmesidir.

Birisi atıldı dèdi, Vuda guyusunda bir dève geberdi

Adam da gorgdu o şeyden sora, vurma olayından sora, döndü geldi evine yatdı. Az saat çok saat soñura /.../ iki gişi geldi /.../ Gak gèdelim dèdi da sen bir adam vurduñ. Muakeme èdeceyik seni.

E nedir o dabanca kim goydu oraya? Uzandım bagdım dabanca yog. Meyer arabaniñ glajıynan isdobunu gördüler bunnar, kölge akseddi döşemeye, dabanca bellediler.

Örneklerimizde de görüldüğü gibi *-mXş* ekinin eksikliğine paralel olarak *-dX* ekinin kullanım alanında bir genişleme söz konusudur. Buna göre *-dX*, Türkçenin diğer ağızlarında pek rastlanmayan bir şekilde, *dolaylılık* için de kullanılmaktadır. Burada Brendemoen tarafından araştırılan Trabzon ağızlarına bir benzerlik vardır (bkz. Brendemoen 1996, 199 vd.). Trabzon ağızlarında da *-mXş* ekinin az geçtiğini ve onun kullanılması beklenen durumlarda *-dX* ekinin kullanıldığını görüyoruz.

Soru Eki

Kıbrıs ağızlarında soru eki kullanılmamaktadır, daha doğrusu standart Türkçeye göre çok daha seyrek kullanılmaktadır. Gerçekten de söz konusu ekin eksikliği, Kıbrıs ağızlarının en belirgin özellikleri arasında yer

almaktadır. Eksik olan soru ekinin işlevini vurgu yerine getirmektedir. Burada vurgudan anlaşılması gereken, ilgili kelimenin son hecesinin diğer hecelere göre daha fazla soluk baskısıyla söylenmesi, bunun sonucu o hecenin daha belirgin işitilmesidir:

Geldin = ST Geldin mi?

Annen evdedir = ST Annen evde mi?

Gerçi soru ekinin eksikliği ve sorunun vurguyla ifadesi, mesela Doğu Anadolu ağızlarında ve Azeri Türkçesinde de karşımıza çıkar. Ancak Kıbrıs ağızlarındaki vurgulama biçimi bunlardan farklıdır. Kıbrıs ağızlarında vurgulu hece, mesela Azericede olduğu gibi uzatılmaz. Ama bu konuda daha sağlam bilgilere deneysel çalışmalarla ulaşmak mümkün olacaktır.

Söz Dizimi

Türkiye Türkçesinin ağızları sınıflandırılırken söz dizimi unsurları ölçüt olarak pek alınmaz. Bu tutumun en önemli sebebi ağız araştırmalarında B. Brendemoen'in çalışmalarını bir tarafa bırakacak olursak, söz dizimine pek yer verilmemesidir. Oysa üst dil ile ağızlar arasında olduğu gibi ağızların kendi aralarındaki farklar, söz dizimi de dahil dilin her sahasında bulunabilir (krş. ADDA). *Kitabi aldum, okudum oni* örneğindeki yerel rengi ağız uzmanı olmayan birisi de kolayca fark edebilir. Kıbrıs ağızlarında da Türkiye Türkçesinin diğer ağızlarında rastlanmayan söz dizimi özellikleriyle karşılaşırız.

Hazır ile yaklaşma ifadesi

Bilindiği gibi standart Türkçede yaklaşma; yani bir şeyin az daha olacak olması, *yaz-* yardımcı fiilinin kendinden önce gelen, zarffiil eki almış, asıl anlamını koruyan bir fiille birleşmesi veya *neredeyse, az kalsın, az kaldı, az daha* gibi unsurlarla yapılmaktadır. *Düşeyazdım, Neredeyse / Az kalsın / Az kaldı / Az daha düşüyordum* gibi. ST için *-Ayaz-* ile yaklaşma ifadesi eskimiştir (bkz. Deny 1941, 472).

Ağızlarda durumun nasıl olduğu yönünde herhangi bir çalışma, bildiğim kadarıyla, yoktur. Bizim araştırdığımız ağızlarda, mesela Kıbrıs ağızlarının da oluşumunda önemli bir rol oynamış olan Antalya ağızlarında *-Ayaz-*

seyrek de olsa kullanılmaktadır. Kıbrıs ağızlarında ise yaklaşma, gerek standart Türkçede gerekse Türkçenin öteki ağızlarında bilinmeyen bir şekilde *hazır* + fiil + emir eki ile yapılmaktadır:

Hazır düşeyim = ST ‘Az kalsın düşüyordum’.

Hazır öleyim = ST ‘Az kalsın ölüyordum’.

Hazır gol olsun = ST ‘Az daha gol oluyordu’.

Ateş hazır Osmanıñ gözüne gitsin = ST ‘Ateş az kalsın Osman’ın gözüne gidiyordu’.

Amaç Cümleleri

Standart Türkçede *-mA(k)* (+ iyelik) + *iste-* ile ifade edilen amaç cümleleri Kıbrıs ağızlarında Hint-Avrupa dilleri modeline göre, çekimli *iste-* fiilinden sonra istenen oluşu ifade eden fiilin getirilmesiyle yapılır. Burada ikinci fiil emir eklerinden gerekeni alır.

İsterim gideyim. = ST ‘Gitmek istiyorum’.

İstedi okula gitsin. = ST ‘Okula gitmek isttedi’.

Böyük kızını isder yollasın. = ST ‘Büyük kızını yollamak istiyor’.

İsder oynaylım = ST ‘Oynamamızı istiyor’.

İsder alayım bir arabacık gendine = ST ‘Ona bir araba almamı istiyor’.

Gerekliliğin ifadesi

Kıbrıs ağızlarının şimdiye kadar dikkatlerden kaçmış söz dizimi özelliklerinden birisi de gerekliliğin ifadesidir. Standart Türkçede *-mAlI* ekiyle ya da *-mA* + iyelik + *gerek/lazım* veya *-mAk gerek/lazım* ile ifade edilebilen gereklilik, Kıbrıs ağızlarında *lazım/lüzum* + fiil + emir ekiyle dile getirilmektedir.

Lüzum gideyim = ST ‘Gitmem lazım’.

Lüzum gitsin = ST ‘Gitmesi lazım’.

Lazım gol olsun = ST ‘Gol olmalıydı’.

Lazım gidelim eve da yemek yeylim = ST ‘Eve gidip yemek yemeliyiz’.

İlgi Zamirlerinin Varlığı

Kıbrıs ağızlarının söz dizimi sahasında karşımıza çıkan dikkat çekici özellikler arasında *şu* ve *hani* şeklinde ilgi zamirlerinin bulunması da gelir. Bilindiği gibi Türkçede ilgi cümleleri sıfatfiil eklerinin yardımıyla tamlanandan önce gelir. Kıbrıs ağızlarında ise bunun Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi ilgi zamirleriyle tamlanandan sonra geldiğini görmekteyiz.

Gideceyik okula da bakacayık çocuklara şu oynayacaklar = ST ‘Okula gidip (voleybol) oynayacak olan çocuklara bakacağız’.

O çocukdur şu gördüm çarşıda gendini = ST ‘Çarşıda gördüğüm o çocukdur’.

Bakdım benim arkadaşım şu beraberdik onu gördüm = ‘Baktım beraber olduğum arkadaşımı gördüm’.

O böğrülcedir şu aldıydıñ bazardan = ST ‘Bazardan aldığı o böğrülcedir’.

Ne zaman vardık adamıñ yanına şu dutar kırbacı = ST ‘Ne zaman kırbacı tutan adamın yanına vardık’.

Söyle şu aradım gendini = ST ‘Onu aradığımı söyle’

Annatdı hani gitdi okula = ST ‘Okula gittiğini anlattı’.

-(X)mXş’ın Yerinin Değişkenliği

Başka bir çalışmamızda ayrıntılı olarak ele aldığımız gibi, Kıbrıs ağızlarında isimlere gelip *dolaylılık* bildiren -(X)mXş şeklinin cümle içindeki yeri değişebilmektedir. Buradaki tek sınırlama, -(X)mXş almış isim unsurunun cümlenin sonunda bulunamamasıdır. Bu değişkenliğin işlevsel bir nedeni olduğunu da aynı çalışmada ortaya koyduk. Buna göre, -(X)mXş’ın yerindeki oynaklık rastgele değil, cümledeki önemli/yeni bilgiyi vurgulamaya yöneliktir, -(X)mXş önemli/yeni bilgiden hemen sonra gelmektedir:

Miş Ahmet okula gitmeyecek yarın = ST '[Güya / söylediğine göre] Ahmet yarın okula gitmeyecekmiş'.

Ahmetmiş okula gitmeyecek yarın = ST 'Yarın okula Ahmet gitmeyecekmiş'.

Ahmet okulamış gitmeyecek yarın = ST 'Ahmet yarın okula gitmeyecekmiş'.

Ahmet yarınmış okula gitmeyecek = ST 'Ahmet okula yarın gitmeyecekmiş'.

Gendi'nin işaret zamiri olarak kullanılması

Standart Türkçede dönüşlülük zamiri olarak karşımıza çıkan *kendi*'nin Kıbrıs ağızlarındaki çeşitli varyantlarının işaret zamiri olarak kullanılabilmesi bu ağızların genelini temsil eden bir başka özelliktir.

Abim duydu tavşanıñ sesini. Aldı tüfeği da çıkıdı dışarı, vurdu gendini = ST 'Ağabeyim tavşanın sesini duydu, tüfeği aldı, dışarı çıktı ve onu vurdu'.

Sen gızım gir yıkan dedı gendine. = ST 'Kızım sen girip yıkan dedi ona'.

Bu defa imam bir mekdup yazar gızın babasına, senin gızın dedı gendine, kötülük yapar = ST 'Bu defa imam kızın babasına bir mektup yazar, senin kızın der ona, kötülük yapıyor'

İlk bakışta dönüşlülük ile işaret zamirinin karışabileceği fikri akla gelebilir. Ama dönüşlülük *gendi gendini, gendi gendine* gibi *gendi*'nin tekrarıyla ifade edilmektedir. Tek başına *gendi* dönüşlülük olarak kullanılmamaktadır.

Yok ile olumsuzluk

Bilindiği gibi Türkçede fiillerde olumsuzluk fiile getirilen *-mA* eki ile yapılır. Bu bütün zaman ve kiplerde böyledir. Kıbrıs ağızlarında ise fiillerde olumsuzluğun *yok* ile ifade edilebildiğini görüyoruz. Ama burada anlamda bir sınırlama vardır. Bu da bu fiillerde *yok* ile olumsuzluğun emir-istek anlamıyla kullanıldığıdır. Diğer fiil çekim eklerinden önce olumsuzluk, genel olarak Türkçede olduğu gibi, *-mA* ile dile getirilir.

Terlikinan girilir, yok giresin potinciklerinan ‘Terlikle girilir, ayakkabıyla girilmez’.

Yok gidesiñ eve da yalıñız sıkılasıñ ‘Eve gidip de yalnız sıkılmayasın’.

Yok unudasıñ beni ‘Beni unutma’.

Sonuç

Yukarıda verilen özellikleri çoğaltmak, az veya çok oranda Kıbrıs ağızını temsil edebilecek başka örnekler bulmak da mümkündür. Ancak Türkiye Türkçesinin başka hiç bir ağızında rastlanmayan bu özellikler, Kıbrıs’ta dil içi olduğu kadar bir arada yaşadığı dillerin etkisiyle ortaya çıkmış son derece karmaşık süreçlerle karşı karşıya olduğumuzun açık belgeleridir. Sözü edilen özellikler bu ağızların, Anadolu’nun hangi bölgesiyle bağı olursa olsun, ayrı bir ağız grubu oluşturduğunu göstermektedir. Daha önceki çalışmalarda Anadolu’dan değişik tarihlerdeki göçlerin Kıbrıs ağızlarının oluşmasında önemli bir rol oynadığına işaret edilmiştir. Ama yukarıda kısaca dile getirdiğimiz özelliklerin önemli bir bölümünü sadece Türkçenin kendi içerisindeki bir gelişme olarak açıklamak, ne standart Türkçede ne de Kıbrıs ağızlarının oluşumuna katkısı bulunan ağızlarda bu tür eğilimlere rastlanmadığı için, imkansızdır. Türkçede ilişkide bulunduğu dillerin etkisiyle ortaya çıkmış gelişmelerin açıklanabilmesi için Johanson gerekli teorik çerçeveyi çizmiş, bu teorinin uygulanmasıyla ne tür verimli sonuçların ortaya çıkabileceğinin örneklerini de vermiştir.

Kaynaklar

- Argunşah, M. (2000). “Kıbrıs Ağızıyla İlgili Yayımlanmış «alışmalara Eleştirel Bir Bakış.” *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*. Yay. Haz.: Bozkurt, İsmail. Gazimağosa. S. 65-79.
- Bernt, Brendemoen (1969). ”Doğu Karadeniz Ağızlarındaki -mİş’li Geçmiş Zaman Üzerine Bir Not.” 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1966*, 199-206. Ankara.
- Boeschoten, H., 1991. “Aspects of Language Variation.” *Turkish Linguistics Today*. H. Boschoten/L. Verhoeven [Yay.], Leiden. S. 150-193.
- Demir, Nurettin 1995. “Alanya ağızlarında *şimdi*’nin varyantları.” *TDAY-Belleten* 1995, 99-114.

- Duman, M.(2000). "Kıbrıs Ağızının Morfolojik Kaynakları:+cık Küçültme Ekinin Kullanımı." *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*.Yay. Haz.: Bozkurt, İsmail. Gazimağosa. S. 15-25.
- Duman, Musa 1999. *İlmi Araştırmalar. Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri* 8. S. 115-130.
- Eren, Hasan 1964. "Kıbrıs'ta Türkler ve Türk Dili." *X. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler* 1963. TDK Yayınları: 233, Ankara. 37-50.
- Karahan, Leyla, 1996. *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*. Ankara.
- Kral, P., 1980. *De in Turkije gesproken Turkse dialekten met een overzicht van de verwantschapstermen in Turkije*. [yayımlanmamış M. A. Thesis, Leyde University.]
- Pehlivanlı, Ahmet (2000). "KKTC İlkokul Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarında Görülen Kıbrıs Ağızına Ait Sesbilimsel Özellikler." *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*.Yay. Haz.:Bozkurt, İsmail. Gazimağosa. S. 1-13